

Επιστημονικό Άρθρο

Η «Χρεοκοπία» της Δημοκρατίας

Δάφνη Βίντανετς

Καθηγήτρια, Πανεπιστήμιο Εφαρμοσμένης Επιστήμης Μπαλτάζαρ,
Κροατία

Στο παρόν άρθρο η συγγραφέας τείνει να δείξει την παραπλάνηση των οικονομικών πολιτικών ειδικών για τη σύγχρονη (ευρωπαϊκή) δημοκρατία, η οποία παίζει μεγάλο ρόλο στη διαμόρφωση της πολιτικής ενότητας και της οικονομικής σταθερότητας των πολιτικών οντοτήτων της Ευρωπαϊκής Ένωσης. Η θέση είναι ότι η σύγχρονη δημοκρατία υποκλίθηκε μπροστά στην «δύναμη του σύνθετου τόκου» (Keynes, 1930) και το τραπεζικό σύστημα ανέλαβε τον ρόλο στη χάραξη της πολιτικής του οικονομικού κέρδους, η κατάσταση που στην επιχειρηματική πρακτική και τη δημόσια πολιτική οδήγησε στην εποχή των πολλαπλών κρίσεων στην Ευρώπη, η οποία ξεκίνησε με τη χρεοκοπία της Parmalat Finanziaria SpA (1961 – 2015).

Λέξεις κλειδιά: χρεοκοπία, Parmalat, δημοκρατία, οικονομική πολιτική, διαλεκτική

Εισαγωγή: Η Σύλληψη της Ιδέας

Στις αρχές της άνοιξης του τρέχοντος έτους κλήθηκα από το ATINER να συνεισφέρω στην Φθινοπωρινή έκδοση 2022 του περιοδικού. Η πρώτη μου αντίδραση ήταν: «Υπέροχα, έχω ένα αδημοσίευτο κείμενο για τη «Φιλοσοφία και το νόημα της ζωής», εμπνευσμένο από έναν ύστερο εγχώριο φιλόσοφο χριστιανικής προέλευσης, με το οποίο θα μπορούσα να συνεισφέρω (Zimmermann, 1941). Αλλά, αναρωτήθηκα: «Ποιος θέλει να διαβάσει για τη θρησκευτική αξιολογία όταν, σε κοινωνικο-ηθικό επίπεδο, η Ευρώπη αντιμετωπίζει (αυτό που θα ορίσω εδώ για τους σκοπούς της συζήτησης που ακολουθεί) μια κατάσταση «ιδιοτελούς/προσωπικού συμφέροντος»;!» (Furrow, 2005, σσ. 10-19).

Το προσωπικό συμφέρον είναι μια ηθική έννοια που σχετίζεται με την έννοια της ανθρώπινης δράσης και ταυτότητας (Taylor, 2003). Όμως, στο πλαίσιο της συζήτησης για τη χρεοκοπία της Parmalat στις επόμενες σελίδες, που είναι επίσης το κύριο θέμα των δεδομένων ερευνών, η κατάσταση ιδιοτελούς συμφέροντος είναι ένα ζήτημα που συνδέεται με τα οικονομικά και την πολιτική της δημόσιας διοίκησης – και όχι με ένα νομικό σύστημα. Και αυτό γιατί θεωρώ ότι όλες οι μεγάλες επιχειρήσεις, κατά κάποιο τρόπο, τίθενται υπό την παρακολούθηση πολιτικών

οντοτήτων που βρίσκονται στην υψηλότερη κορυφή μιας κρατικής πολιτικής. Αν όχι με κάποιον άλλο τρόπο, τότε με έναν τρόπο χρηματοδότησης πολιτικών εκλογών και μελλοντικών πολιτικών (στην περίπτωση της *Enron* και του πρώην προέδρου των ΗΠΑ Τζορτζ Μπους Τζούνιορ).

Στη συνέχεια θα προσπαθήσω να εξηγήσω τους λόγους για τους οποίους επέλεξα να γράψω για την πτώχευση μιας ιταλικής εταιρείας που δεν υπάρχει πλέον. Υπάρχουν μερικοί λόγοι. Κάποιοι από αυτούς συνδέονται με το εκπαιδευτικό μου επάγγελμα και άλλοι με την κατανόηση του μέλλοντος της ευρωπαϊκής οικονομικής κοινωνίας.

Διευκρίνιση των Κινήτρων

Ως καθηγήτρια Επιχειρηματικής Ηθικής σε ανώτερο ίδρυμα στην Κροατία διδάσκω στους μαθητές μου τις επιχειρηματικές υποθέσεις και πώς να αξιολογούν τις ηθικές συνέπειες αυτών. Τους διδάσκω πώς να δημιουργούν την ηθική βάση για κριτική σκέψη. Και την κριτική σκέψη τη βλέπω ως ένα είδος εφαρμοσμένης μεταφυσικής στην επιχειρηματική πρακτική. Η μεταφυσική που σχετίζεται με την επιχειρηματική πρακτική δεν είναι πάντα εύκολος τρόπος, αλλά αρέσει στους μαθητές μου, επειδή βλέπουν την εκπαίδευση ως την πόρτα στον επιχειρηματικό κόσμο.

Οι επιχειρηματικές υποθέσεις όπως η *Parmalat* είναι μέρος του προγράμματος σπουδών Επιχειρηματικής Ηθικής στο προπτυχιακό πρόγραμμα σπουδών «Επιχειρήσεων και Διοίκησης». Μερικοί από τους μαθητές μου ενδιαφέρονταν να κατανοήσουν την αιτία των επιχειρηματικών προβλημάτων ανέκαθεν, και έτσι αποφάσισαν να σπουδάσουν «Επιχειρήσεις και Διοίκηση», προκειμένου να γίνουν επιτυχημένοι επιχειρηματίες, όταν θα αποφοιτήσουν από το τριετές πρόγραμμα σπουδών.

Αλλά, όταν ασχολείσαι με τις δύο πιο σημαντικές οικονομικές δραστηριότητες που μόλις ανέφερα, δηλαδή τις επιχειρήσεις και τη διοίκηση, μπορεί να έσεις σε κατάσταση ηθικής σύγχυσης. Ένα είδος διαδικασίας του λεγόμενου «διλήμματος του φυλακισμένου» και, αυτό συμβαίνει επειδή τα οικονομικά διδάσκουν για την μεγιστοποίηση του κέρδους –ένας στόχος που συνήθως συγκρούεται με την ηθική προσέγγιση που τείνει να δείξει ότι πολλά πράγματα, που οι άνθρωποι συνηθίζουν να κάνουν και σχετίζονται με τις επιχειρηματικές πρακτικές, δεν είναι πάντα ευπρόσδεκτα από την κοινή λογική ούτε δικαιολογούνται από την ηθική πλευρά του ίδιου του ζητήματος. Με άλλα λόγια, αυτό που μπορεί να είναι παραγωγικό και αποτελεσματικό δεν εφαρμόζεται πάντα όσον αφορά την Ηθική.

*Αμερικανικές Επιχειρηματικές Στρατηγικές:
Το Παράδειγμα μιας Επιχειρηματικής Επιτυχίας*

Στη δεκαετία του ογδόντα του 20ού αιώνα, και όταν ο κ. Τζον Τζακ Γουέλτς ήταν ο Διευθύνων Σύμβουλος για είκοσι χρόνια της *General Electric* των ΗΠΑ¹, και σύμφωνα με τη λίστα με τους πιο δημοφιλείς διευθυντές του 20ού αιώνα στον κόσμο, ήταν ο διευθυντής στην κορυφή της λίστας με τους καλύτερους διευθυντές. Ο καλύτερος ανάμεσα στους καλύτερους!

Κάποτε, ο Τζακ Γουέλτς είπε (παραφράζω) ότι οι επιχειρηματικές αποφάσεις μερικές φορές εφαρμόζονται με σκληρές μεθόδους. Μέθοδοι που συνήθως απαιτούν δύσκολες αποφάσεις βασισμένες στην ελεύθερη επιλογή και την κρίση ενός διευθυντή. Και ο Τζακ Γουέλτς ήταν γνωστός για την επιχειρηματική αρχή της ελεύθερης επιλογής της ταξινόμησης τριών βαθμίδων της επιχειρηματικής επιτυχίας εργαζομένων: ένας κακός εργαζόμενος, ένας καλός εργαζόμενος και ένας άριστος εργαζόμενος. Ο κακός πρέπει να απολυθεί, ο καλός να προαχθεί και ο άριστος να επιβραβευθεί. Αυτή ήταν η επιχειρηματική φιλοσοφία του. Αυστηρή αλλά δικαιολογημένη στα μάτια των διευθυντών του περασμένου αιώνα. Αυτές είναι οι υποθέσεις μου που ενσωματώνονται στην προσέγγισή μου για τις επιχειρήσεις και στην ηθική αξιολόγηση των προκλήσεών τους.

Τι Είδους Επιχείρηση είναι η Πτώχευτική Επιχείρηση;

Η χρεοκοπία είναι μια πρόκληση. Είναι μια πρόκληση για όλους όσους ασχολούνται με τη διοίκηση, το νομισματικό και δικαστικό σύστημα και την οικονομική πολιτική. Ο επίσημος οικονομικός ορισμός της έννοιας της χρεοκοπίας² λέει τα εξής:

«Η πτώχευση είναι ο νομικός μηχανισμός με τον οποίο τα αναποτελεσματικά επιχειρηματικά υποκείμενα (εταιρείες ή μεμονωμένοι επιχειρηματίες) αποκλείονται από την οικονομική ζωή. Η πτώχευση συμβαίνει λόγω αφερεγγυότητας και, σε ορισμένα νομικά συστήματα, λόγω υπερχρέωσης των υποκειμένων που εμπλέκονται στην επιχείρηση. Η διαδικασία της πτώχευσης πρέπει να διαχειρίζεται από τα όργανα του

¹Γνώσεις σχετικά με αυτό δανείστηκα από το μάθημα που ονομάζεται «Βιβλικές Ρίζες των Οικονομικών» και κατά τη διάρκεια του μεταπτυχιακού προγράμματος σπουδών που έκανα στη Φιλοσοφία στη Σχολή Φιλοσοφίας και Θρησκευτικών Επιστημών του Πανεπιστημίου του Ζάγκρεμπ. Εκείνη την εποχή το μάθημα διεξαγόταν από ένα από τα πιο καθιερωμένα ονόματα μεταξύ των Κροατών οικονομολόγων, τον αείμνηστο πλέον καθηγητή Μάτε Μπαμπίτς. Χάρη στις διαλέξεις του στα μέσα της δεκαετίας του 2000, «ερωτεύτηκα» τη Μακροοικονομία. Και αυτό είχε ως αποτέλεσμα το μεγάλο ενδιαφέρον μου για την οικονομική επιστήμη και την επιχειρηματική πρακτική. Αργότερα το εσωτερικό κίνητρο έγινε η βάση για τη διδακτική μου πρακτική που έχει να κάνει με την Επιχειρηματική Ηθική στο ανώτερο ίδρυμα για τις Επιχειρήσεις και τη Διοίκηση.

²Για την αγγλική λέξη χρεοκοπία στην κροατική γλώσσα (που είναι σλαβικής προέλευσης) υπάρχουν δύο όροι: «bankrot» και «stečaj».

δικαστικού συστήματος: την επιτροπή πτώχευσης, τον δικαστή πτώχευσης και τον διαχειριστή πτώχευσης». (AAVV, Lexicon of Economics, 2011, σ. 885, § αριστερά).

Για το νομικό σύστημα, η πτώχευση είναι μια διαδικασία. Μια νομική διαδικασία που περιλαμβάνει πολλά υποκείμενα. Υποκείμενα που περιλαμβάνονται στο νομικό σύστημα: κατώτεροι υπάλληλοι, δικαστές, πιστωτές, οφειλέτες, όλα τα νομικά ιδρύματα με τους ειδικούς ρόλους.

Από ηθικής πλευράς, αυτό το βλέπω ως τον αδύναμο κρίκο του θέματος της χρεοκοπίας. Η όλη διαδικασία πτώχευσης καθορίζεται από το χαμηλό και το νομικό σύστημα εφαρμόζεται για αυτό, που είναι γνωστό με τον όρο της αρχής της «δικονομικής δικαιοσύνης». Αυτή η έννοια της δικαιοσύνης είναι Ρουλσιανής (Rawlsian) και Καντιανής (Kantian) προέλευσης. Αλλά αυτή η θέση που βασίζεται στην αξία αποκλείει το ζήτημα των συνεπειών που δεν προκύπτουν από την ίδια τη διαδικασία πτώχευσης αλλά από μεμονωμένες πράξεις του υποκειμένου που είναι υπεύθυνο για την απόφαση ή για μια πράξη που οδήγησε στην πτώχευση! - Προσωπική ευθύνη!

Η έννοια της προσωπικής ευθύνης για τις δημόσιες πράξεις υπερβαίνει κατά πολύ την Καντιανή ηθική που βασίζεται στην αμοιβαία σύμβαση των αυτόνομων υποκειμένων που εμπλέκονται. Και είναι πολύ πέρα από την έννοια της δικαιοσύνης που προσφέρει η δικονομία.

Μιλώ για τις συνέπειες της χρεοκοπίας ως παρακλάδι της έλλειψης ηθικής συμπεριφοράς. Η γνώμη μου είναι ότι η πτώχευση είναι μια σκόπιμη πράξη και δεν μπορεί να επιλυθεί μέσω της διαδικασίας λήψης αποφάσεων που εφαρμόζεται σε συγκεκριμένο νομικό σύστημα ενός κράτους. Η διοίκηση και μέσω του νομικού (δηλαδή ομοσπονδιακού) συστήματος διαμορφώθηκε ως πράξη ευθύνης εκείνων που διαδραματίζουν μεγάλο ρόλο στην ίδια την πράξη: επενδυτές: σε μια περίπτωση του νόμου *Sarbanes – Oxley* που εφαρμόστηκε στην αμερικανική εταιρεία *Enron* και στη λογιστική εταιρεία του Σικάγο *Arthur Andersen*, ή της κροατικής *Lex Agrokor* στην περίπτωση πτώχευσης του Ομίλου *Agrokor* το 2017.

Τα νομικά συστήματα μερικές φορές ανοίγουν την πόρτα σε τέτοιες πράξεις. Αλλά αυτό που ένα συγκεκριμένο σύστημα δεν μπορεί να λύσει λόγω της έλλειψης ευελιξίας, μπορεί να λυθεί με την «καλή θέληση». Οπότε, βλέπω την πράξη της χρεοκοπίας ως θέμα καλής θέλησης: είτε έχεις θέληση να οικοδομήσεις την οικονομική κοινωνία είτε δεν την έχεις. Ο αντίθετος τρόπος οδηγεί πάντα στην αποδόμηση. Η χρεοκοπία είναι μια μορφή αποδόμησης. Και, η αποδόμηση είναι θέμα ερμηνευτικής!

Ηθικά και Φιλοσοφικά Τεκμήρια του Πτωχευτικού Ζητήματος

Όταν μιλάμε για την πτώχευση της *Parmalat* το 2005, μου είναι δύσκολο να πιστέψω ότι στην ιταλική διοίκηση και, στις αρχές του 2000, κανείς δεν γνώριζε για

την επιχειρηματική κατάσταση της *Parmalat* και την οικονομική απάτη που αποκαλύφθηκε από την Τράπεζα της Αμερικής.

Για την επιχείρηση της *Parmalat*, ας πούμε ότι μετριέται με ποσοτικές μεταβλητές όπως το ετήσιο εισόδημα, τα ετήσια έσοδα, το ποσοστό στο μερίδιο αγοράς, τη βαθμολογία στην αγορά κ.λπ. (Weitzman, 1984). Η θέση εντός της κρατικής οικονομικής πολιτικής ήταν πολύ σημαντική, επειδή οι λεγόμενες «μεγάλες επιχειρήσεις», η *Parmalat* (και/ή *Enron* και *Agrokor Group*) διαδραματίζουν σημαντικό οικονομικό ρόλο στο να κάνουν το Ακαθάριστο Εγχώριο Προϊόν (ΑΕΠ) στην καμπύλη Gauss συνεχές και σταθερό. Αυτή είναι μια αρχή της Μακροοικονομίας: ο λόγος εισοδήματος κατά κεφαλήν και ο λόγος των τόκων ανάλογα με τη δυναμική των επιχειρήσεων των «μεγάλων επιχειρήσεων». Όπως λέει ο Τόμας Πίκετι: «Η ιστορία του εισοδήματος και του πλούτου είναι βαθιά πολιτική, χαοτική και απρόβλεπτη» (Piketty, 2014, σ. 46). Για τη φύση των μεγάλων επιχειρήσεων θα μπορούσαμε να πούμε ότι είναι και «βαθιά πολιτική».

Η Αύξηση των «Μεγάλων Επιχειρήσεων» και η Ιστορία της *EPLA*: ΗΠΑ Εναντίον Ευρωπαϊκής Ένωσης

Η φράση «μεγάλες επιχειρήσεις» είναι ο νεολογισμός που επινόησα για να εκφράσω το ρόλο του μεριδίου του εισοδήματος και των κερδών από την παραγωγή, τις πωλήσεις και τη διανομή στην ενίσχυση του ΑΕΠ. Έτσι, αυτό που προσφέρω εδώ για την «αποκάλυψη» της ηθικής πτυχής του ζητήματος της χρεοκοπίας είναι ένα είδος Μακροοικονομίας. Υψηλότερος αριθμός ΑΕΠ σημαίνει πιο σταθερή και ασφαλή κοινωνία. Χτίζει την Αριστοτελική «ευτυχισμένη» (δηλ.) «καλή κοινωνία». Και αυτό το «καλή» μέσα στη φράση της καλής κοινωνίας είναι ο μόνος ασφαλής δρόμος που οδηγεί σε οικονομική πρόοδο μιας κοινωνίας.

Ο Κενσιανισμός ως Σύγχρονος Ευδαιμονισμός

Κατά τη γνώμη μου, ο Κενσιανισμός είναι εφαρμόσιμος ευδαιμονισμός. Δεν είναι όμως το ίδιο. Όχι ότι η φύση ή οι σκοποί τους είναι διαφορετικοί, αλλά η πηγή σίγουρα είναι.

Ο Κενσιανισμός ισχύει για την ισορροπία κεφαλαίου και αγοράς. Ο ευδαιμονισμός του Αριστοτέλη που εξηγείται στα *Ηθικά Νικομάχεια* προϋποθέτει την κατάσταση του νου μεταξύ όλων. Αλλά αυτές οι δύο απόψεις, η μία που ανήκει στην επιστήμη της οικονομίας και η άλλη που οικοδόμησε την έννοια της ηθικής φιλοσοφίας μαζί χτίζουν την τρίτη άποψη: την ερμηνευτική της ζωής της παραγωγής και του σχεδιασμού που είναι ειδική για τους σύγχρονους.

Από την άλλη πλευρά, το Εγγελιανό ζήτημα της (μετατόπισης) των πραγμάτων στην τάξη των πραγμάτων εμπλέκεται επίσης εδώ, αλλά δεν θα συζητηθεί εκτενώς. Η Εγγελιανή άποψη είναι αρκετά ασαφής από τη φύση της. Η οικονομία ζητά μια πιο σταθερή άποψη και ειδικά όταν συζητάμε για το θέμα της χρεοκοπίας της *Parmalat*.

Αυτό που επιδιώκει η οικονομία είναι η ορθολογική πορεία και η ανάπτυξη της αίσθησης του οράματος του μονοπατιού που θα οδηγούσε στην οικονομική κοινωνία καλής θέλησης.

ΗΠΑ και Ευρώπη: Τα Σταυροδρόμια της Χρεοκοπίας των Οικονομικών Κρίσεων των 2002, 2005, 2008, 2017

Θεωρώντας την υπόθεση *Parmalat* ως εύλογη (οικονομική) επίτευξη (ηθικά) αμφίβολων αποτελεσμάτων, την επέλεξα για να: (1) απεικονίσω την κατάσταση μεταξύ των Ευρωπαίων γιατί πιστεύω ότι μετά το 2005³ και στιγμιαία⁴ νιώθουν ότι τους σπρώχνουν στον γκρεμό, (2) δείξω τι σημαίνει «εύλογο» στην (επιχειρηματική) πρακτική για την οποία συμερίζομαι την άποψη ότι κάθε επιχειρηματική πρακτική κατευθύνεται από συγκεκριμένη ηθική πράξη που δε γίνεται στην ανώτερη διοίκηση ορισμένων επιχειρήσεων, αλλά στο πλαίσιο λήψης αποφάσεων που έχουν σχεδιαστεί από ορισμένους πολιτικούς ή γεωπολιτικές οντότητες. Ίσως;!

Σχετικά με αυτό και σχετικά με το καθεστώς των Ευρωπαϊκών χωρών (π.χ. ιταλική επιχειρηματική οικονομία), η γνώμη μου είναι ότι σε μια περίπτωση πτώχευσης επιχειρήσεων ο κρατικός παρεμβατισμός ως πράξη είναι αναμφίβολα ευπρόσδεκτος. Υπάρχουν τέσσερις περιπτώσεις, αλλά μόνο μία δεν μπορεί να δικαιολογηθεί από την Κενσιανή άποψη: η χρεοκοπία της *Lehman Brothers* των ΗΠΑ το 2008.

Η πτώση της τράπεζας *Lehman Brothers* δεν σχεδιάστηκε από τις ΗΠΑ, οι πιο επιτυχημένοι τραπεζικοί επιχειρηματίες στη Νέα Υόρκη: *Goldman & Sachs Group Inc.*, *J.P. Morgan*, *Morgan Stanley*, *AIG Inc.* (*American Insurance Group*), Τράπεζα της Αμερικής, Γερμανική Τράπεζα (...). Όλοι τους συμμετείχαν στη σύγκρουση μιας από τις παλαιότερες τραπεζικές επιχειρήσεις στις ΗΠΑ, που ιδρύθηκε στα τέλη της δεκαετίας του 1850. Ως οικογενειακή επιχείρηση, η *Lehman Brothers* σχεδιάστηκε από πωλήσεις και διανομή από τους *Lehman* και καταστράφηκε λόγω του πρώην διευθύνοντος συμβούλου της, Ρίτσαρντ Σέβερν Φαλντ, ο οποίος οδήγησε την ίδια την τράπεζα στη χρεοκοπία: νομισματική πολιτική της τράπεζας βασισμένη σε λανθασμένες επιχειρηματικές στρατηγικές όπως η εμπορία χρεωστικών υποχρεώσεων, οι επικίνδυνες επενδύσεις δανείου για πολλούς λόγους. (1) Οι ελλείψεις πολιτικές αποφάσεις σχετικά με την πολιτική εξασφαλισμένης ύπαρξης της «μαύρης οικογένειας των ΗΠΑ» που προσέφερε ο μετέπειτα γεροϋσιαστής και εκείνη την εποχή μελλοντικός πρόεδρος των ΗΠΑ, κ. Μπαράκ Ομπάμα. (2) Η επιχειρηματική ζήλια που αντανάκλαται μέσω των νομισματικών αποφάσεων που ελήφθησαν από τον πρώην διευθύνοντα σύμβουλο της *Goldman & Sachs* και γραμματέα της *Federal Reserve* των ΗΠΑ, πρώην φοιτητή του Χάρβαρντ, κ. Χανκ Πόλσον, και τον πρόεδρο της *Federal Reserve* των ΗΠΑ, Άλαν Γκρίνσπαν.

³Η χρονιά που η *Parmalat* πτώχευσε.

⁴Λόγω του πολέμου στην Ουκρανία.

Η πτώση της *Lehman Brothers* δεν ήταν η χρεοκοπία διακεκριμένων επιχειρήσεων. Αυτή ήταν μια παγκόσμια κρίση που προκλήθηκε από αυτό που έχω ορίσει εδώ ως «κατάσταση ιδιοτελούς συμφέροντος»!

Ανεξάρτητα από το γεγονός ότι η καταστροφή της *Lehman Brothers* δεν είναι πτώχευση με την ίδια την έννοια της λέξης, ο τρόπος που κατέρρευσε η τράπεζα είναι θέμα πτωχευτικό. Η γνώμη μου είναι ότι η κυβέρνηση των ΗΠΑ μεταφορικά «ένιψε τα χέρια της» από την ευθύνη της κυβέρνησης που ήταν υποχρεωμένη να μοιραστεί τη μοίρα της *Lehman Brothers* με τους τραπεζίτες της *Wall Street* που αποφάσισαν να αφήσουν την τράπεζα στο πεπρωμένο καταστροφής της. Η τράπεζα ήταν συνώνυμο της ίδιας της χρεοκοπίας. Έγινε ένα γράμμα στο ακρωνύμιο που έφτιαξα εδώ: η ιστορία της *EPLA* για τις μεγαλύτερες χρεοκοπίες του 20ού και του 21ου αιώνα: Ε όπως *Enron* (1984 – 2002), Ρ όπως *Parmalat S. P. A.* (*Parmalat Società per Azzioni*) (1961 – 2005), L όπως *Lehman Brothers Investment Bank* (1857 – 2008) και Α όπως *Agrokor Group* (1989 – 2017) – μία από τις μεγαλύτερες οικογενειακές επιχειρήσεις στην Ευρώπη.

Ωραία διατεταγμένα ακρωνύμια γράμματα, με έναν τρόπο σαν να φτιάχνουν χρονικές ακολουθίες που μπορούν εύκολα να ακολουθηθούν, επιτρέψτε μου να το εκφράσω με Χαϊντεγκεριανό τρόπο από το αξιόλογο *Sein und Zeit* του, σκεπτόμενη. Αυτό που είναι ειδικό για τη σκέψη, είναι η Χαϊντεγκεριανή έννοια του «*Sorge*», ή στα ελληνικά: μια φροντίδα - όχι «για» αλλά «να»· στα κροατικά: «μπρίγκα».

Πτώχευση ως (και είναι) *Sorge*! Όρος που συνδέεται πολύ με την υπόθεση *Parmalat*: εκφρασμένος με φιλοσοφικό τρόπο εμπνευσμένο από το *Being and Time and What is Called Thinking?* του Χαϊντεγκερ, η έννοια του «*Sorge*» είναι ένας δείκτης της Χαϊντεγκεριανής κατάστασης θέσης του μυαλού που «δεν σκέπτεται ακόμη» (not yet thinking). Με άλλα λόγια, την υπόθεση της χρεοκοπίας της *Parmalat* τη βλέπω ως οικονομικό πρόβλημα οντολογικής δομής. Μια υπόθεση που από πολλές πτυχές της έχει θέσει την ιταλική οικονομία στον κατάλογο των λιγότερο επιθυμητών ευρωπαϊκών οικονομιών.

Η Χρεοκοπία της *Parmalat* Μέσα από το Πλαίσιο της Διαλεκτικής

Αν και οι άνθρωποι είναι σίγουροι ότι η σοβαρή κρίση στην Ευρώπη συνέβη το φθινόπωρο του 2008 και λόγω της πτώσης της αμερικανικής τράπεζας επενδύσεων *Lehman Brothers*, η πραγματική πτώση ήρθε τη στιγμή της χρεοκοπίας της *Parmalat* το 2015.

Η γαλλική *Lactalis* αγόρασε το 30 τοις εκατό των επιχειρήσεων της *Parmalat* το 2011 και μόλις σε λίγους μήνες, με κάποιο τρόπο, είχε την εποπτεία πάνω του 80 τοις εκατό της τιμής των ομολόγων αγοράς *Parmalat* και η τιμή ήταν περίπου 2,6 ευρώ ανά ομόλογο.

Η ιδέα της διοίκησης της *Lactalis* μεταξύ 2015 και 2019 ήταν να ανακατευθύνει όλα τα επιχειρηματικά στρατηγικά στοιχεία της επιχείρησης *Parmalat* στη Γαλλία. Κατά κάποιο τρόπο, νομίζω ότι η γαλλική διοικητική πολιτική ήταν χρήσιμη και

επιτυχής στο να συνάψει το σιωπηλό νομισματικό σύμφωνο με άλλους μετόχους της *Parmalat* μέσω της αντιστάθμισης *Amber* που έγινε διαβεβαιώνοντας τους μετόχους να πουλήσουν στη *Lactalis* τη συμμετοχή τους στη μετοχική δραστηριότητα της *Parmalat*.

Σε γνωστικό επίπεδο και μέσω της θεωρίας παιγνίων μια τέτοια επιχειρηματική πράξη είναι γνωστή ως συμμαχία που βασίζεται στην «αρχή της θεωρίας παιγνίων συνασπισμού». Αριθμητικά, αυτή η συνενωμένη αναλογία οικονομικής ισχύος μεταξύ των τριών μερών (δηλαδή της *Parmalat* του Καλίστο Τάνζι, των μετόχων της *Parmalat* και της γαλλικής *Lactalis*) μπορεί να απεικονιστεί ως η αναλογία 50:50:70. Και στη θέση της θεωρίας παιγνίων συνασπισμού κανένα μέλος δεν έχει ούτε διατηρεί την πλειοψηφία και η συμμαχία είναι απαραίτητη στρατηγική κίνηση – προκειμένου να προχωρήσει η επιχείρηση.

Η *Parmalat* έχασε σε αριθμούς, και όταν η επιχείρηση χάνει σε αριθμούς, τα οικονομικά λένε ότι έχει χαθεί οριστικά! Στην ίδια την πράξη, η επιχείρηση δεν χάθηκε αλλά πάγωσε λόγω των πολλαπλών επιχειρηματικών διαπραγματεύσεων μεταξύ των δύο αντίπαλων κρατών (Ιταλίας και Γαλλίας), και λόγω κρυφών στρατηγικών που δρομολογήθηκαν από τη γαλλική επιχειρηματική πολιτική, η οποία, φυσικά, υπαγορεύτηκε από την ίδια τη γαλλική πολιτική δημόσιας διοίκησης.

Η *Parmalat* του Καλίστο Τάνζι κατέκτησε τον κόσμο! Η *Parmalat* είχε άδεια συναλλαγών σε κάθε μία από τις πέντε ηπείρους: μια «μεγάλη επιχείρηση» μεταδόθηκε παγκοσμίως και ήταν σύμμαχος της Ιταλίας και της ιταλικής προόδου και, θα δανειστώ τη φράση του Κίρκεγκααρντ, «πέφτω σε απόγνωση» του πιο προκλητικού Ευρωπαίου αντιπάλου της: της *Lactalis*, από το Laval, Mayenne. Η πτώση μόλις έγινε! Συνέβη! Με πολλές τύψεις για λογαριασμό της ιταλικής δημόσιας διοίκησης.

Η επιχείρηση *Parmalat* ήταν διεθνώς αναγνωρίσιμη για το πολύχρωμο εταιρικό της λογότυπο με μπλε του ουρανού, κιτρινωπό, πρασινωπό και πορτοκαλί στην ίδια την λευκή επιφάνεια του λογότυπου⁵. Μια επιχείρηση που στα τέλη της δεκαετίας του 1980 και μέχρι τη δεκαετία του 1990 συμπεριλαμβανόταν στη λίστα με τα πιο δημοφιλή επιχειρηματικά ονόματα στην ιστορία των επιχειρηματικών επιτευγμάτων ειδικά για την ευρωπαϊκή επιχειρηματική οικονομία στην Ιταλία (και την Ευρώπη) μετά τον Β' Παγκόσμιο Πόλεμο.

Οι κύριες δραστηριότητες της *Parmalat* και από το έτος ίδρυσης της εταιρείας στο Κολέτσιο Πάρμας στην Ιταλία⁶, βασίστηκαν στην παραγωγή γάλακτος και γαλακτοκομικών προϊόντων (από το 1961 και μετά) και στη διανομή (λιανική πώληση)⁷.

⁵Ο λογότυπος είναι διαθέσιμος εδώ: www.parmalat.com.

⁶Ίδρύθηκε από τον πρώην Διευθύνοντα Σύμβουλο της *Parmalat*, κ. Καλίστο Τάνζι, όνομα που δεν είναι αγαπητό στις μέρες μας αλλά έχει ωστόσο σημαντικό αντίκτυπο, όταν μιλάμε για την ευρωπαϊκή οικονομική πολιτική της Ευρωπαϊκής Ένωσης.

⁷Τα πάντα για την επιχείρηση της *Parmalat* είναι διαθέσιμα στον επίσημο δικτυακό τόπο της *Parmalat* «*Parmalat* εν συντομία»: (1) οι αριθμοί και τα γραφικά με «δεδομένα ανά γεωγραφική περιοχή». (2) Τα «καθαρά έσοδα ανά γεωγραφική περιοχή». (3) Τα «δεδομένα ανά προϊόν». (4) Τα «καθαρά έσοδα ανά προϊόν» που δεν θα συζητηθεί στη συνέχεια, επειδή έχει ήδη συζητηθεί από τον Patroni (2015). Το

Έτσι, όπως μπορούμε να δούμε, μέσα από τις βασικές οικονομικές δραστηριότητες της βιομηχανίας και του λιανικού εμπορίου η *Parmalat*, έκτοτε, ασχολούνταν με υπηρεσίες βιομηχανικού και δημόσιου τομέα. Η ίδια η φύση της επιχείρησης *Parmalat* (δηλαδή η παραγωγή και η διανομή) κατέταξε την εταιρεία μεταξύ των εθνικών (και διεθνώς) σημαντικότερων εταιρειών, οι οποίες με τις επιχειρήσεις και τις επιχειρηματικές τους δραστηριότητες μοιράζονταν τη θέση της αγοράς στην πυραμίδα της οικονομικής ανάπτυξης. Έτσι ήταν και η φύση της *Parmalat*!

Η φύση της ίδιας της επιχείρησης οποιασδήποτε εταιρείας και αυτό ισχύει και για την εταιρεία *Parmalat*, δεν μπορεί να αποκλείσει την επιχείρηση εκτός της ιταλικής πυραμίδας της τάξης οργάνωσης της οικονομικής πολιτικής και εκτός νομισματικού και τραπεζικού συστήματος (Troisi, 1970). Η οργάνωση της κρατικής οικονομίας και η κατάταξή της εξαρτώνται από το σύστημα οικονομικής πολιτικής του κράτους (Bresso et al., 1979, Maresca, 2004). Γιατί η σταθερή οικονομική πολιτική είναι αποτέλεσμα της έξυπνης ταξινόμησης των στοιχείων του ΑΕΠ μέσα στο σύστημα πολιτικής ενός κράτους. Αυτό χτίζει τη σταθερή βάση για την οικονομική ανάπτυξη κάθε κοινωνίας, όπως και της ιταλικής!

Με άλλα λόγια, οι «μεγάλες επιχειρήσεις» (*Parmalat* ή *ENI* - ιταλική κρατική εταιρεία πετρελαίου που ιδρύθηκε στις αρχές της δεκαετίας του 1950 από τον Ενρίκο Ματέι - σύμβολο της μεταπολεμικής οικονομικής αναγέννησης) είχαν και εξακολουθούν να έχουν μεγάλο μερίδιο στη διαμόρφωση της ιταλικής οικονομικής πολιτικής που βασίζεται στη δυναμική της κατάστασης του ΑΕΠ στον κατάλογο των πινάκων «εσωτερικών» και «εξωτερικών» οικονομικών προτύπων που συνδέονται με την κοινωνία. Η κατάσταση της ισορροπίας της ευρωπαϊκής κοινωνίας (η ιταλική, επίσης) μετρίεται με μεταπολεμικά οικονομικά παραδείγματα που προτάθηκαν από ορισμένες νομικά πλαισιωμένες κοινωνικοοικονομικές οντότητες που μεταξύ των μελών τους μοιράζονται μόνο έναν μοναδικό οικονομικό σκοπό: ΕΖΕΣ⁸ (1960), ΟΟΣΑ⁹ (1961) ΟΠΕΚ¹⁰ (1965). Και αυτός ο σκοπός είναι η ζωή της οικονομικής ανάπτυξης.

Πού εντάσσεται σε αυτήν την ιστορία η πτώχευση (της εταιρείας *Parmalat* ή οποιασδήποτε άλλης ευρωπαϊκής); Επιπλέον (...). Οι Ευρωπαίοι, που είναι συγκεντρωμένοι γύρω από την ιδέα της δημοκρατίας από την εποχή του Περικλή, έλεγαν δυνατά ότι η δημοκρατία υποκλίνεται μπροστά στην «ισχύ του σύνθετου συμφέροντος». (Keynes, 1930).

Η Κενσιανή προοπτική που συνδέεται με την ιστορία της χρεοκοπίας της *Parmalat* ξεκίνησε την ίδια την έννοια της χρεοκοπίας πριν από σχεδόν εκατό χρόνια:

βιβλίο είναι πολύ δύσκολο να βρεθεί και για τους σκοπούς αυτής της έρευνας η συγγραφέας αναγκάστηκε να συμβουλευτεί πηγές λίγο πολύ διαθέσιμες στο διαδίκτυο. Οι εγκαταστάσεις και τα κεντρικά γραφεία της επιχείρησης *Parmalat* σήμερα βρίσκονται στη Via Guglielmo Silva, 9 – 20149 Μιλάνο, Ιταλία, αλλά η διοίκηση βρίσκεται ακόμη στην πατρίδα του, το Κολέτσιο (Επίσημη ιστοσελίδα *Parmalat*).

⁸Ευρωπαϊκή Ζώνη Ελεύθερων Συναλλαγών.

⁹Οργανισμός Οικονομικής Συνεργασίας και Ανάπτυξης.

¹⁰Οργανισμός Εξαγωγών Πετρελαιοπαραγωγών Χωρών.

ο σύνθετος τόκος είναι η μεγάλη απειλή για τον καπιταλισμό. Αυτή η ιδέα επινοήθηκε για τους Αμερικανούς που έπεσαν στη «Μεγάλη Ύφεση» στα τέλη της δεκαετίας του 1920. Δεν ισχύει όμως για το ευρωπαϊκό δημοκρατικό και οικονομικό πρότυπο: το ευρωπαϊκό οικονομικό πρότυπο είναι επιχειρηματικό, όχι εταιρικής προέλευσης (*Enron* ή οι επιχειρηματίες της *Wall Street* ομοίως), επειδή η αμερικανική δημοκρατία –μεταφορικά– σκοτώθηκε και αναστήθηκε: δύο φορές. Κατά τη διάρκεια του Φράνκλιν Ντελάνο Ρούσβελτ, η πολιτική της διοίκησης που κερδήθηκε από την απώλεια θέσεων εργασίας, την πείνα και την ύφεση: η πολιτική «Νέας Συμφωνίας» (*New Deal*). Και δεύτερον, τη στιγμή που, μιλώντας για την αξία του χρήματος, σημειώθηκε κάποια μετατόπιση στην έννοια της νομισματικής πολιτικής που βασίζεται στην «αρχή του χρυσού κανόνα» (τέλη της δεκαετίας του 1970). Η έννοια της αξίας του χρήματος άλλαξε ολόκληρη τη νομισματική πολιτική στον κόσμο. Όσον αφορά την Ευρώπη, η μεγάλη κρίση σημειώθηκε μετά τη χρεοκοπία της *Parmalat*, και όχι στις αρχές του 2010 όπως συνηθίζουμε να σκεφτόμαστε. Δεν ήταν η πτώση της *Lehman Brothers* και το υψηλότερο ποσοστό εισοδήματος για περισσότερο από το 2 τοις εκατό. Η καταστροφή του μεγάλου επιχειρηματία της *Wall Street Lehman* προκλήθηκε μη φυσικά όπως στην περίπτωση της «Μεγάλης Ύφεσης».

Η χρεοκοπία της επιχείρησης *Parmalat* προκάλεσε πολλά προβλήματα στην ευρωπαϊκή οικονομία της Ένωσης. Για παράδειγμα, ο δείκτης εσόδων από στεγαστικά δάνεια στην Κροατία αυξήθηκε λόγω της κλιμάκωσης της αξίας του ελβετικού Φράγκου κάπου γύρω στο 2004 και το 2005¹¹ και έφτασε στο υψηλότερο σημείο το 2015¹² όταν η δημόσια διοίκηση της Κροατίας αναγκάστηκε να συνάψει συμφωνία με τους τραπεζίτες, και η συμφωνία ήταν «πάγωμα» της αξίας του ελβετικού Φράγκου στη λίστα των εθνικών νομισμάτων. Διαφορετικά, χιλιάδες πολίτες θα έχαναν τα σπίτια τους, τα οποία είχαν αγοραστεί μέσω τραπεζικών στεγαστικών δανείων. Οι ευρωπαίοι τραπεζίτες και το τραπεζικό σύστημα έμειναν έξω από το φάσμα της δημοκρατίας. Οι τραπεζίτες κατέλαβαν ολόκληρη την οικονομία. Οι κυβερνήσεις σταμάτησαν να σχεδιάζουν οικονομική πολιτική και το τραπεζικό σύστημα ανέλαβε την εξουσία πάνω στην ίδια την πολιτική. Δεν είναι αυτή η έννοια της δημοκρατίας. Πιστεύω λοιπόν ότι ολόκληρη η έννοια του ρόλου των τραπεζιτών και των τραπεζών παρέμεινε υπό την επίβλεψη της μακροπρόθεσμης διαδικασίας δημιουργίας της σύγχρονης δημοκρατίας.

Όσον αφορά τον ρόλο της σύγχρονης Ιταλίας στην ιστορία της ευρωπαϊκής δημοκρατίας (...) Καθ' όλη τη διάρκεια της ιστορίας η Ιταλία διαδραματίζει μεγάλο ρόλο στο σχεδιασμό της ευρωπαϊκής πολιτικής, από το 476 μ.Χ.¹³ Αλλά ποτέ δεν ξεχώρισε από την ιστορία – καθόλου!

¹¹Στη λίστα νομισμάτων της Εθνικής Τράπεζας της Κροατίας, η τιμή του ελβετικού Φράγκου (CHF) ήταν μικρότερη από 5 Κούνα Κροατίας (HRK) για 1 CHF.

¹²Η αξία της αναλογίας μεταξύ του Κούνα Κροατίας και του ελβετικού Φράγκου κλιμακώθηκε: για 1 CHF, λίγο λιγότερο από 7 HRK.

¹³Το έτος αναφέρεται στην πτώση της Δυτικής Ρωμαϊκής Αυτοκρατορίας.

Η ευρωπαϊκή πολιτική και οικονομική ιστορία είναι πολύ δυναμική. Οι μεγάλες ευρωπαϊκές μεταναστεύσεις από τον 4ο μέχρι τον 7ο αιώνα, οι Σταυροφορίες από τον 11ο έως τον 15ο αιώνα, η Φραγκική αυτοκρατορία, η σύγκρουση των Φράγκων τον 11ο αιώνα και ο Τριακονταετής Πόλεμος (1618 – 1648) και η ειρήνη στη Βεστροφλία, η Συνθήκη της Ρώμης το 1951 και η Συνθήκη του Παρισιού το 1957, η Ευρωπαϊκή Κοινότητα και τώρα το έτος 2022 τα 27 μέλη των χωρών της ευρωπαϊκής ηπείρου που αποτελούν μια ενοποιημένη πολιτική οντότητα γνωστή ως Ευρωπαϊκή Ένωση. Σε όλα αυτά τα γεγονότα ιστορικής σημασίας η σύγχρονη Ιταλία παίζει μεγάλο πολιτικό ρόλο. Και όταν οικονομικά προβλήματα πλήττουν μεγάλο μέρος της ιταλικής οικονομίας, δεν μπορεί παρά να δημιουργηθούν οικονομικά προβλήματα και στα υπόλοιπα πολιτικά μέλη της Ευρωπαϊκής Ένωσης. Είναι ένα παλιό Αριστοτελικό αξίωμα: η οικονομία υποτάσσεται στην πολιτική. Και είναι πρωταρχικό καθήκον του άρχοντα να διαχειρίζεται την οικονομία. Η χρεοκοπία της *Parmalat* δεν ήταν μόνο πρόβλημα της ιταλικής οικονομίας και πολιτικής, αλλά όλων των μελών της Ευρωπαϊκής Ένωσης που συμμετέχουν σε αυτό το πρόβλημα μέσω της πολιτικής και διοικητικής ένταξής τους στην Ένωση.

Το 2005 είναι η χρονιά που η *Parmalat* αρχίζει επίσημα να καταστρέφεται. Μόλις ένα χρόνο πριν έχει σημαντική ιστορική θέση στην ιστορία της ανάπτυξης της Ευρωπαϊκής Ένωσης. Το έτος 2004 έγινε η πέμπτη διεύρυνση της Ευρωπαϊκής Ένωσης: Κύπρος, Εσθονία, Λετονία, Σλοβακία, Πολωνία, Ουγγαρία, Σλοβενία και Μάλτα εντάχθηκαν πλήρως. Η Ένωση είχε είκοσι τέσσερις χώρες. Το χρέος της *Parmalat* το 2005 έφτασε τα 15 δισεκατομμύρια δολάρια ΗΠΑ.

Στην πυραμίδα της οργάνωσης της κρατικής οικονομίας, αυτές οι δύο οικονομικές δραστηριότητες που αφορούν την επιχείρηση *Parmalat*: η βιομηχανία και οι δημόσιες υπηρεσίες κατέχουν τη δεύτερη και τρίτη θέση μετά τη γεωργία, και πριν από τον τομέα της πληροφορικής και της εκπαίδευσης. Επιπλέον, η χρεοκοπία της *Parmalat* οδήγησε σε οικονομική απόγνωση 36.000 εργαζομένων, συνεργάτες, τη δημόσια διοίκηση, το νομικό σύστημα κ.λπ. Το ιταλικό ποδόσφαιρο ήταν «μαύρο» –κατά κάποιον τρόπο– επίσης. Η *Parmalat* ήταν επίσης δικαιούχος και ιδιοκτήτης του ιταλικού ποδοσφαιρικού συλλόγου *Parma*. Ζημιά για την αθλητική ηθική που βασίζεται στην οικονομική ασφάλεια του επιχειρηματία Τάνζι.

Αντί για Συμπέρασμα

Η *Parmalat* έγινε συνώνυμο με τις ακόλουθες ηθικά αμφίβολες ενέργειες: εξαπάτηση των επενδυτών, διαπραγματεύση μη νόμιμων ομολόγων, χρήση επιχειρηματικών εργαλείων και στρατηγικών που δεν επιτρέπεται να χρησιμοποιηθούν στις επιχειρηματικές δραστηριότητες, δημιουργία πλασματικών αναλογιών εισοδήματος και μη ρεαλιστικών επιχειρηματικών υπολοίπων, λογιστικές απάτες, δόλιες αναρτήσεις και δημιουργία ψευδών αναφορών περιουσιακών στοιχείων, τραπεζική απάτη, απόκρυψη του υψηλού ποσοστού χρεών. Ήταν ένας από τους δέκα πλουσιότερους βιομηχανικούς ομίλους ετερογενών δραστηριοτήτων στον

κόσμο: η πτώχευση της *Parmalat* ισοδυναμεί με καταδίκη επιχειρηματικών δραστηριοτήτων.

Θα μπορούσαμε να ρωτήσουμε: «Πώς μπορεί να συμβαίνει κάτι να μπορεί να περιλαμβάνεται ταυτόχρονα σε δύο αντικρουόμενες λίστες;» - Η *EPLA* βρίσκεται στη λίστα των «δοξασμένων» καθώς επίσης συγκαταλέγεται και σε αυτή με τις πιο «επαίσχυντες» στη σύγχρονη δημοκρατία. Δεν γνωρίζω τον ακριβή αριθμό των εταιρειών σε ολόκληρο τον κόσμο που χρεοκόπησαν. Ξέρω όμως ότι τρεις από τις τέσσερις μεγάλες χρεοκοπίες συνέβησαν τις τελευταίες δύο δεκαετίες και προκάλεσαν τεράστια οικονομική καταστροφή, και θα τις ταξινομήσω σύμφωνα με τη χρονολογία των ίδιων των γεγονότων.

- Η *Texas Enron Corporation* (και σχετιζόμενος με αυτήν ο λογιστικός οίκος του Άρθουρ Άντερσεν στο Σικάγο που ιδρύθηκε το 1913) πτώχευση που προκλήθηκε από λογιστική απάτη στο ανώτατο επίπεδο της διοίκησης της *Enron* το 2001. Ιδρυτής της επιχείρησης ήταν ο Κένεθ Λέι. 11.000 χιλιάδες άνθρωποι έχασαν τη σύνταξή τους και 22.000 εργαζόμενοι έχασαν τη δουλειά τους. Έμειναν χρέη πάνω από 600 εκατομμύρια δολάρια - ένας ντροπιαστικός αριθμός σε σύγκριση με την αξία του συνόλου της περιουσίας της (63,4 δισεκατομμύρια δολάρια).
- Η υπόθεση χρεοκοπίας της *Parmalat* που προκλήθηκε από απάτη χρηματοοικονομικής ροής το 2005. Ιδρυτής (στις αρχές της δεκαετίας του 1960) της επιχείρησης ήταν ο Καλίστο Τάνζι. Χρέος 15 δισεκατομμυρίων (of EMU), οι περίπου 60.000 εργαζόμενοι μειώθηκαν σε 27.000 όταν η γαλλική *Lactalis* την αγόρασε σε 24 κράτη.
- Η πτώχευση της επενδυτικής τράπεζας *Lehman Brothers Holdings Inc.* που προκλήθηκε από εσφαλμένες επιχειρηματικές αποφάσεις που ελήφθησαν από την κορυφή της διοίκησης της τράπεζας το φθινόπωρο του 2008, προκάλεσε παγκόσμια οικονομική κρίση. Διευθύνων Σύμβουλος και πρώην φοιτητής του Χάρβαρντ, ο Ρίτσαρντ Σέβερν Φάλντ. Την ημέρα της ίδιας της χρεοκοπίας το χρέος της τράπεζας ήταν 600 δισεκατομμύρια δολάρια.
- Η πτώχευση του Ομίλου *Agrokor* το 2017 που προκλήθηκε από δυσανάλογη επιχειρηματική δραστηριότητα όσον αφορά τις δημοσιονομικές «εισροές» και «εκροές». Ο ιδρυτής της επιχείρησης στα τέλη της δεκαετίας του 1980 ήταν ο Ιβίτσα Τοντόριτς. Περισσότεροι από 60.000 εργαζόμενοι, 3,9 δισεκατομμύρια Κούνα Κροατίας κρυφές υποχρεώσεις χρέους, αμφίβολη οικονομική απόδοση 2,2 δισεκατομμυρίων Κούνα Κροατίας μεταξύ 2010 και 2015.

Η διαλεκτική *EPLA!* - Διαλεκτική είναι όταν ένα συγκεκριμένο πράγμα ή φαινόμενο παίρνει τις δύο αντίθετες θέσεις στην ίδια γραμμή λίστας αξιολόγησης στον ηθικό συλλογισμό. Φιλοσοφικά, η διαλεκτική είναι πιο συγκεκριμένη στο σύστημα αιτιότητας της σκέψης. Αλλά η διαλεκτική μπορεί επίσης να είναι εφαρμόσιμη στη λογική και στην αξιακή κρίση μέσα στην επιχειρηματική πρακτική των πιο σημαντικών βιομηχανικών ομίλων: συμφιλίωση των αντιθέσεων. Αλλά πώς

να συμβιβαστούν οι συνέπειες των οικονομικών καταστροφών που παράγονται από τη δράση «ιδιοτελών συμφερόντων» στην εποχή της δημοκρατίας;! Η χρεοκοπία είναι η διαλεκτική της λανθασμένης/τάξης των πραγμάτων εντός της οργανωτικής πράξης ειδικής για την οικονομική πολιτική ενός κράτους. Η επιχείρηση *EPLA* είναι κατ' εξοχήν διαλεκτική που ζητά περαιτέρω συνοχή για την οποία ο Τσαρλς Τέιλορ έγραψε:

«Σε κάθε στάδιο, αυτό που νιώθουμε είναι συνάρτηση αυτού που έχουμε ήδη εκφράσει και προκαλεί την απορία και αβεβαιότητα που μπορεί να ξεδιαλύνει η περαιτέρω κατανόηση. Αλλά το αν θέλουμε να ανταποκριθούμε στην πρόκληση ή όχι, αν αναζητούμε την αλήθεια ή καταφεύγουμε στην ψευδαίσθηση, οι αυτό-παρεξηγήσεις/κατανοήσεις μας, διαμορφώνουν αυτό που νιώθουμε». (Taylor, 1985, σ. 65).

Ανιχνεύοντας τον Τέιλορ εδώ, μπορούμε να ορίσουμε μια χρεοκοπία ως «σύνδρομο συντριβής της σύγχρονης δημοκρατίας» και τι συμβαίνει στο Νιτσεικό σύστημα σκέψης: η έννοια του μηδενισμού. Η χρεοκοπία είναι οικονομικός μηδενισμός! - Μηδενισμός, εν ολίγοις: φανταστείτε μια έρημο που μεγαλώνει συνεχώς. Η μεταφορά του Νίτσε για την οντολογική ανυπαρξία, για μια λήθη. Η λήθη είναι αποτέλεσμα της διαδικασίας αποδόμησης. Η χρεοκοπία είναι η αποδόμηση του κεφαλαίου της εμπορικής αγοράς. Κανείς όμως δεν βλέπει αυτό το οικονομικό πρόβλημα ως γνωστική πρόκληση και ψυχολογικό βασανιστήριο, ειδικά το τελευταίο, όταν όλα βγαίνουν στο φως: διευθυντές που έχασαν την επιχείρησή τους και την επιχειρηματική αξιοπιστία τους (περίπτωση της *Parmalat*), εταιρικοί δικηγόροι που πεινούν σαν λύκοι και θέλουν να έχουν ένα μερίδιο λείας (περίπτωση της *Enron*), αυτοδιορισμένοι εμπειρογνώμονες στην επιχειρηματική εγκληματολογία που προσφέρουν «την καλύτερη λύση» για όλους όσους έχουν μερίδιο σε πτωχευτική επιχείρηση (το πεπρωμένο της επενδυτικής τράπεζας *Lehman Brothers*), λογιστές που χαρακτηρίζουν τους εαυτούς τους ως μάγους που είναι σε θέση να επιλύσουν το πρόβλημα μέσα σε μια νύχτα (Άρθουρ Άντερσεν). Οι κυβερνήσεις θέλουν να έχουν το μερίδιό τους στη χρεοκοπία (ο γραμματέας του Υπουργείου Οικονομικών των ΗΠΑ, Χανκ Πόλσον και ο Άλαν Γκρίνσπαν, ο 13ος πρόεδρος της Ομοσπονδιακής Τράπεζας των ΗΠΑ, η προσάρτηση της *Parmalat* στο γαλλικό Όμιλο *Lactalis*). Και όλα αυτά κατευθύνονται από το νομικό σύστημα ενός κράτους (π.χ. νόμος *Sarbanes-Oxley* στην περίπτωση της *Enron* το 2002 ή της *Lex Agrokor* το 2017) ή περιοχής στην οποία ανήκει η συγκεκριμένη επιχείρηση (π.χ. Τέξας, Νέα Υόρκη, Ιταλία, Κροατία).

Μετά από ανάλυση των πολυάριθμων επιχειρηματικών καταστροφών των επιχειρήσεων που ήταν σημαντικές για το μέλλον της οικονομικής ανάπτυξης μιας κοινωνίας και της επιχειρηματικής επιτυχίας (*Coca-Cola*, *Apple Inc.*) το συμπέρασμά μου είναι ότι η χρεοκοπία είναι ψυχολογικό πρόβλημα οικονομικής προέλευσης και πρέπει να διερευνηθεί πλήρως. Δεν συμβαδίζει με τη δημοκρατία – καθόλου. Ο κύριος παράγοντας στην ιστορία της χρεοκοπίας δεν είναι μια οικονομία ή μια έννοια εμπορίου της αγοράς ή της προσφοράς-ζήτησης, αλλά ο άνθρωπος: ένα ον με

ιδιοτελές συμφέρον, με την προσωπική του ιστορία για το πώς ήρθε κάποιος στο σημείο όπου πέφτει στη σειρά γραμμής του «επιχειρηματικού κύκλου» που είναι ειδικά για τον καπιταλισμό (Keynes, 1936).

Τι συνδέει την έννοια του επιχειρηματικού κύκλου με το ζήτημα της πτώχευσης; - Ο επιχειρηματικός κύκλος αντιπροσωπεύει μια ακολουθία στη ζωντανή διαδικασία της δραστηριότητας της αγοράς που εξαρτάται από την αναλογία της ζήτησης και της προσφοράς. Όταν αυτές οι δύο βασικές οικονομικές δραστηριότητες ευθυγραμμίζονται μεταξύ τους, η αγορά βρίσκεται στην αναλογία ισορροπίας. Η ίδια η θέση στην αγορά είναι γνωστή ως οικονομικό ιδεώδες που ορίστηκε πριν από σχεδόν εκατό χρόνια από τον Κέυνς. Άρα, η οικονομική ισορροπία ανήκει στο «παλιό σχολείο». Οι επιχειρηματικοί κύκλοι είναι εφεύρεση της μετακαπιταλιστικής εποχής που ξεκίνησε από τη «Μεγάλη Ύφεση».

Για το δικαστικό σύστημα η πτώχευση είναι ένα απλό γεγονός που συνήθως λύνεται σε κάποια αίθουσα του δικαστηρίου και ενώπιον ενός δικαστή. Αλλά και η έκφρασή του, μεταφορικά, μένει στο ίδιο δωμάτιο. Τίποτα δεν αλλάζει στην πρακτική των νομικών συστημάτων που συνδέονται με τις σύγχρονες δημοκρατίες είτε είναι αμερικανικές ή ευρωπαϊκές. Απλώς η αναπτυξιακή τους πορεία τίθεται διαφορετικά. Το αποτέλεσμα μιας τέτοιας νομικής «δημοκρατικής» χειμερίας νάρκης είναι περισσότερες χρεοκοπίες στην αγορά. Περισσότερη κρίση στον κόσμο. Αλλά λιγότερη ειρήνη!

Κάθε λίγα χρόνια ακούμε νέα για κάποιες νέες επιχειρηματικές συνέπειες¹⁴. Για τη βιωσιμότητα της οικονομίας της αγοράς οι επιπτώσεις δεν είναι φυσιολογικές. Πρέπει να αναζητήσουμε έναν νέο τρόπο για να κατανοήσουμε την αιτία για την οποία συμβαίνουν τέτοια φαινόμενα και γιατί κανείς δεν δεσμεύεται με την ευθύνη των λανθασμένων πράξεών του (όπως είναι σίγουρα και η πράξη πτώχευσης!)

Η χρεοκοπία είναι ο λάθος δρόμος για τη δημοκρατία. Όχι μόνο για την επιχείρηση ή για τη συγκεκριμένη περιοχή που επλήγη από αυτήν, αλλά και για ολόκληρη την οικονομία. Μια παράδοξη κατάσταση: η χρεοκοπία είναι κακή για τη δημόσια ηθική και για τις επιχειρήσεις, αλλά καλή για την πρωτοβουλία των κυβερνήσεων να καλύψουν τα κενά στην οικονομική πολιτική που ταιριάζουν σε συγκεκριμένα τραπεζικά συστήματα. Η νομισματική διαλεκτική μας καλεί όλους να διερευνήσουμε ξανά το μέλλον της δημοκρατίας!

Ευχαριστίες

Τις ευχαριστίες μου, πρώτα απ' όλα στους μαθητές μου που είναι και, ελπίζω, ότι θα είναι πάντα η αιώνια έμπνευσή μου (...). Έπειτα στο προσωπικό του ATINER για τη μακροχρόνια ακαδημαϊκή συνεργασία. Τέλος, στον αθλητικό μέντορά μου, κ. Έντο Ρούπνικ για πληροφορίες σχετικά με τη σύλληψη της θέσης αυτού του άρθρου,

¹⁴Η νεότερη είναι ο πόλεμος στην Ουκρανία.

και στη Βιβλιοθήκη του *Istituto Italiano di Cultura Zagabria*. Μα πάνω από όλα ευχαριστώ πολύ τον γιο και τη μητέρα μου!

Βιβλιογραφία

- Agrokor Group. Official Website: www.agrokor.hr. [Accessed 7 October 2022].
- Aristotle. *Nicomachean Ethics*. Various Translations.
- Bresso, M, Formengo, G., Forte, F., Porro, G. (1979) *Il bilancio e le politiche strutturali della CEE*. Firenze: Le Monnier.
- Furrow, D. (2005) *Ethics. Key Concepts in Philosophy*. London – New York: Continuum.
- Keynes, J. M. (1930) *The Economic Possibilities for our Grandchildren*. <http://www.econ.yale.edu/smith/econ116a/keynes1.pdf>.
- Keynes, J. M. (1936) *The General Theory of Employment, Interest, and Money*. Papercover in various translations.
- Maresca, M. (2004) *Valori e principi nella Costituzione europea. Il diritto alla mobilità*. Bologna: Società editrice il Mulino.
- Parmalat S. p. A. Official Website: www.parmalat.org. [Accessed 7 October 2022].
- Patroni, E. (2015) *Parmalat 1961 – 2015*. Italy: MUP.
- Piketty, T. (2014) *Kapital u 21. Stfoljeću*. (Capital for 21th Century). Zagreb: Profil knjiga d. o. o.
- Taylor, C. (1985) *Human Agency and Language. Volume I*. Cambridge: Harvard University Press.
- Taylor, C. (2003) *The Ethics of Authenticity*. Harvard University Press.
- Troisi, G. (1970) *Inchiesta sul sistema bancario*. Bari: De Donato.
- Weizman, M. L. (1984) *The Share Economy. Conquering Stagflation*. Harvard University Press.
- Zimmermann, S. (1941) *Filozofija života*. (Philosophy of Life). Zagreb: Narodna tiskara.

The “Bankruptcy” of Democracy

Daphne Vidanec

Professor, Balthasar University of Applied Science, Croatia

In this paper the author tends to show the misleading of the economic policies specific to modern (European) democracy which plays great role in forming political unity and economic stability of the political entities of European Union. The thesis is that modern democracy bowed down before “the power of the compound interest” (Keynes, 1930) and the bank system took over the role in making the policy of economic profit; the situation that in business practice and public policy resulted with the era of indispensable multiplied crisis in Europe started with the bankruptcy of the Parmalat S. p. A. 1961 – 2015.

Keywords: *bankruptcy, Parmalat, democracy, economic policy, dialectics*